

Kárpát-haza SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

HORECZKI RÉKA

A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei
kisvárosok esetében

BARANYAI NÓRA

Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában

HAJDÚ ZOLTÁN

A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta
szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után

MÁRTON ZOLTÁN – RITTER KRISZTIÁN

A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és
vidékfejlesztési hatásainak elemzése

TŐZSÉR ANETT

A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések
fejlődésére és a térségben élők identitására

Kiadja a Nemzetstratégiai Kutatóintézet

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE

A KÁRPÁT-MEDENCEI MAGYARSÁGKUTATÁS
INTERDISZCIPLINÁRIS SZAKMAI FOLYÓIRATA

2023/ 1. szám

KÁRPÁT-HAZA SZEMLE 2023/ 1. szám

A Kárpát-medencei magyarságkutatás interdiszciplináris szakmai folyóirata

KIADJA A NEMZETSTRATÉGIAI KUTATÓINTÉZET

1054 Budapest, Nagysándor József utca 8.

Felelős kiadó: Szász Jenő

Szerkesztőbizottság

Bali János, Bakk Miklós, Benedek József, Csata Zsombor, Farkas György,
Hajdú Zoltán, Kovály Katalin, Lampl Zsuzsanna, Magyar Zoltán, Nagy
Benedek, Nagy Imre, Péntek János, Péti Márton, Pozsony Ferenc, Rácz
Szilárd, Schwarcz Gyöngyi, Szilágyi Ferenc, Szoták Szilvia, Tóth Géza,
Török Ibolya, Tózsér Anett

Szerkesztő

Ress Boglárka

A szerkesztő munkatársa

Borbándi Erik

Tördelőszerkesztő

Nádas Zsófia

Nemzetstratégiai Kutatóintézet © 2023, Budapest

Minden jog fenntartva

A kötetben szereplő írások tartalma nem feltétlenül tükrözi
a kiadó álláspontját.

ISSN 2732-1789

TARTALOM

TANULMÁNYOK	6
<hr/>	
Horeczki Réka	6
A népességmegtartó képesség vizsgálata a Kárpát-medencei kisvárosok esetében	30
Baranyai Nóra	
Magyar etnoregionális pártok a kelet-közép-európai tipológiában	
Hajdú Zoltán	42
A ruszinok száz éves államhatár-kálváriája: az államhatárok szabdalta szállásterület kihívásai a 20. század három nagy kataklizmája után	
Márton Zoltán – Ritter Krisztián	55
A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése	
Tózsér Anett	67
A matyó népművészet jellemzői és hatása a matyóföldi települések fejlődésére és a térségben élők identitására	
ABSZTRAKTOK	83
<hr/>	

Márton Zoltán

MATE VFGE Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

Ritter Krisztián

MATE VFGE Vidék- és Területfejlesztési Tanszék

A Homoród-Küküllő LEADER egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése
Kárpát-haza Szemle, 2023 (1), pp. 55–66., 85.

DOI-azonosító: 10.64605/KHSZ.2023.1.04

A Homoród-Küküllő LEADER egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése

Az Európai Unió a területi különbségek növekedésének leküzdésével párhuzamosan is támogatja a vidékfejlesztési programokat. A vidékfejlesztés Székelyföldön is az Európai Unióhoz való csatlakozást követően vált igazán fontos tényezővé. A vidék jelentőségének ártérkelődése, a multifunkcionális szerepkör felerősödése, illetve ezáltal a vidékfejlesztés hangsúlyossá válása olyan forrásokat teremtett meg, amelyek által a vidéki környezet élhetőbbé, vonzóbbá tételére, a gazdaság diverzifikálása segítségével pedig az életlehetőségek javítása, megteremtése reálisabban elérhető céllá vált.

Tanulmányunkban egy olyan nemzetközi forrásból támogatott programot vizsgálunk, mely helyi szereplőkre bízta a helyi fejlesztések szükségességének felmérését és irányítását. Ezt konkrétan egy helyi LEADER akciócsoport, a Homoród-Küküllő LEADER Egyesület példáján keresztül tesszük. Az alulról induló vidékfejlesztési kezdeményezés tapasztalatait és térségi szintű gazdasági-, társadalmi hatásait primerkutatás keretében térképeztük fel. Ennek során mélyinterjúkkal az érintett településvezetőket, illetve kérdőívvel a térségi lakosságot vontuk be. Eredményeinkkel a LEADER-program külföldi térségfejlesztési szerepkörének megértéséhez szeretnénk hozzájárulni.

Kulcsszavak: LEADER, vidékfejlesztés, helyi gazdaságfejlesztés

Analysis of the Operation and Rural Development Impact of the Homoród-Küküllő LEADER Association

The European Union supports rural development programs in parallel with overcoming the growth of territorial differences. Rural development became a really important factor in the Széklerland after joining the European Union. The reevaluation of the importance of the countryside, the strengthening of its multifunctional role, and the resulting emphasis on rural development created resources to make the rural environment more liveable and attractive, and to improve and create more realistic living opportunities through economic diversification.

In our study, we examine an internationally funded programme that relies on local actors to assess and manage the need for local development through the example of the Homoród-Küküllő LEADER local action group. We mapped the experiences of grassroots rural development initiatives and their economic and social effects at a micro regional level in the framework of primary research. We involved the local leaders of the affected settlements with indepth interviews, and the local population with questionnaires. Our results may contribute to a better understanding of the role of the LEADER program in territorial development of the areas characterised by a Hungarian majority abroad.

Keywords: LEADER Programme, rural development, local economic development

MÁRTON ZOLTÁN – RITTER KRISZTIÁN

A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működésének és vidékfejlesztési hatásainak elemzése

1. Bevezetés

„Van Székelyhonban, Udvarhelyszéken két kis, malmot hajtó folyó mindkettőnek Homoród a neve (...). Egyiknek Külső-, vagy Nagy-, a másiknak Belső- vagy Kis-Homoród a neve. Mindkettő a Hargitából ered Erdélynek északi felén...” (JÁNOSFALVI, 1858, 1. o.). Jánosfalvi Sándor István 1858-ban így kezdi bemutatni szülőházáját. Székelyföld természeti adottságai kiemelt figyelmet és védeltséget élveznek, gazdasága és társadalma hosszú idők folyamán változott, a történelem és politika formálta külső erővel. A tanulmányunkban bemutatjuk kutatásunkat, mely során ezen a történelmi területen működő, tevékenykedő helyi akciócsoport, a Homoród-Küküllő LEADER Egyesület működését, valamint a jövőbeli perspektíváját vizsgáltuk. Az Európai Unió többek közt a területi különbségek növekedésének leküzdése céljából kezdte támogatni a vidékfejlesztési programokat. A hátrányosabb helyzetű területek kiemelt figyelmet kapnak a felzárkóztatás elősegítésére. A terület- és gazdaságfejlesztés az uniós források mellett nemzeti, regionális és helyi forrásokból is megvalósulhat. A terület- és vidékfejlesztés rendszerében a LEADER egy olyan, az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból támogatott program, mely helyi szereplőkre bízta

a helyi fejlesztések szükségességének felmérését és irányítását. Miután Románia is csatlakozott az Európai Unióhoz, felhasználhatta annak forrásait, elindíthatta fejlesztéseit addig nem alkalmazott stratégiák, kidolgozott fejlesztési programok mentén 16 évvel a LEADER-program kezdete után.

2. Vidék, vidékfejlesztés, LEADER

A vidék egy több oldalról megközelíthető, összetett gazdasági, társadalmi, földrajzi és kulturális fogalom (HART ET AL., 2005), amelyet különböző strukturális megfontolásokból, különböző szempontokból (földrajzi, kulturális, gazdasági, szociális) különbözőképpen értelmeznek (I. BENNETT ET AL., 2019). Igazából évtizedek óta folyik a vita a vidék fogalmáról, mindez idő alatt számos meghatározás született annak tisztázására, ezek mégsem egységesen fedik le a fogalmat, különböző szempontokból közelítik meg, objektív vagy szubjektív módon értelmezik azt. Ebből adódóan nincs teljes lefedés a vidéket kutató tudományok (település-, népességtudomány, agrár-, közgazdaság, földrajz, néprajz, szociológia, stb.) meghatározásai között. „A vidéki területek meghatározása, attól függően, hogy a ruralitást milyen szempontból vizsgáljuk (földrajzi, szociális, gazdasági vagy

kulturális), különböző kritériumok szerint történhet; ugyanakkor a különböző szempontú vidék-lehatárolások más-más földrajzi lefedettséget eredményeznek” (MAÁ CZ, 2001, 13. o). Összességében elfogadjuk Kulcsár (2017) megközelítését, aki miközben egyetért Miller és Luloff (1981) véleményével (misperint a három dimenzió, amely megragadja a vidék fogalmának leglényegesebb elemeit, a következő: ökológiai, foglalkozási szerkezeti és szociokulturális dimenzió), illetve Tanvig (2000) megközelítésével (mely alapján a vidék a fizikai, társadalmi/kulturális és gazdasági elemek együttes sajátos kombinációja), megállapítja, hogy „a vidék fogalmának mennyiségi és minőségi jegyek alapján történő meghatározása egyaránt nem kielégítő” (KULCSÁR, 2017, 99. o.). Többek között ez is oka annak, hogy a vidéki térségek lehatárolásánál egy viszonylag egyszerű mutatót (népsűrűsége alapján, várost jellemző) használnak a legtöbben.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által 1996-ban elfogadott Vidéki Térségek Európai Kartája alapján a vidéki térség kifejezetten olyan szárazföldet, belső vagy tengerparti területet jelent, amely a kisvárosokat és falvakat is magába foglalja, gazdaságilag, szociálisan egységes egésznek alkot, és összehasonlítva a városi térségekkel:

- számottevően alacsonyabb a lakosság, a gazdasági tevékenységek, a szociális és kulturális struktúrák koncentrációja;
- a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és kikapcsolódási célokra használják.

A dokumentum kiemeli a vidék multifunkcionális szerepét, meghatározza a vidék hármaskörét:

- Gazdasági funkciók: magukban foglalják kiemelten a mező- és erdőgazdálkodást, a halászatot, illetve a megújuló természeti erőforrások fenntartható hasznosítását, a falusi turizmus- és üdülés-rekreáció lehetőségeinek hasznosítását, és a rurális térségekben működő termelő és szolgáltató szervezetek működését;
- Természeti funkciók: ezek elsődlegesen az egészséges élet természetes alapjainak védelmét (föld, víz, levegő), a biológiai sokszínűséget, az erdő és más élőhelyek megőrzését, a biodiverzitást, a tájjellegnek a megőrzését, általában az ökológiai rendszerek védelmét jelentik;
- Társadalmi és kulturális funkciók: ezek a funkciók

a történelem során a vidéki életformához szorosan kapcsolódó közösségi és kulturális értékek megtartásában, a falusi közösségekben megtestesülő értékek megőrzésében nyilvánulnak meg (ET, 1996: I. rész/2. cikk.).

Ennek kapcsán fontos kiemelni, hogy az elmúlt évtizedek során jelentős változáson mentek keresztül a vidéki területek (ennek hazai vonatkozásáról l. többek közt KOVÁCH és MEGYESI, 2018). Miközben az európai rurális terek egyre differenciáltabbak, a gazdaság alakító tényezőinek, alapvető folyamatainak lényeges eleme a vidék fogalmának átalakulása, új szerepkör betöltése, ami a multifunkcionalitás fogalma mentén érhető tetten. A multifunkcionalitás alap gondolata szerint a vidéki népesség jövedelme nem kizárólagosan csak az elsődleges funkcióból, az élelmiszer- és ipari nyersanyag-termelésből, hanem a kulturális és környezeti feladatok ellátásából is származik (EFTEKHARI és SHADPARVAR, 2018). Emellett olyan versenyképes mezőgazdaságról is beszélünk, amely úgy alkalmazkodik a világgpiachoz/globalizációhoz, hogy a gazdálkodóknak megfelelő életszínvonalat és stabil jövedelmet is nyújt, szoros összefüggésben az élelmiszertermelés fokozódó társadalmi hasznosságával (KÁPOSZTA és NAGY, 2022).

Romániában a vidéki térségek lehatárolásánál először a romániai vidékfejlesztés Zöld Kartája című dokumentumot használták. Ez alapján a vidék magában foglalja mindazokat a tevékenységeket, amelyek a városon kívül zajlanak, továbbá három fontos jellemzővel bír: a viszonylag kevés lakosságból álló, kölcsönös kapcsolatokkal rendelkező közigazgatási közösségek; a szolgáltatások kifejezett hiánya; a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás különleges gazdasági szerepe. Később azonban az eltérő definíció áthidalására, az OECD megközelítését használták, mely három típusú rurális területet különböztet meg: gazdaságilag integrált rurális terület, köztes-, illetve távoli rurális terület:

- A gazdaságilag integrált vidéki területek, amelyek általában közel helyezkednek el egy-egy nagyobb központhoz, jó az infrastruktúra, a munkába való elhelyezkedés könnyebb. Ezek nagyvárosok melletti területek, ahol folytatnak mezőgazdasági termelést;
- A közbenső vidéki területek, amelyek távolabb

helyezkednek el a nagyobb központoktól, de infrastruktúráisan jól ellátottak, így jól tudnak csatlakozni mind a nemzeti, mind pedig a nemzetközi szállítási rendszerekhez. A mezőgazdaságtól függenek ezek a területek. Itt találhatóak mindazok a nagy farmok, amelyek nagyobb piacokra termelnek;

- A távol eső vidéki térségekben, amelyek távolabb esnek a nagyvárosoktól, általában alacsony a népsűrűség; viszonylag kevés munkalehetőség van, a lakosság többsége a mezőgazdaságban dolgozik, ezért nagyfokú az ettől való függés. Ezek nagyobb része félreeső, gazdaságilag elmaradott térség (MAKKAI, 2008).

Az OECD másik meghatározása, ami egy 1 km²-es rácshálós rendszeren alapul, szintén három kategóriát határol le. Ezek szerint:

- Alapvetően városi térség: a lakosság kevesebb, mint 20%-a vidéki klaszterben él;
- Átmeneti térség: a lakosság 20 és 50% közötti hányada él vidéki klaszterben;
- Alapvetően vidéki térség: a lakosság több mint 50%-a vidéki klaszterben lakik (az Európai Unió vidékkel kapcsolatos konkrét lehatárolására és kategorizálására cikkünkben nem térünk ki, de az ezzel kapcsolatos módszertani információkat l. az OECD vonatkozó kiadványában – OECD, 2019).

A tipológia alapján Románia területének 59,8%-a alapvetően vidéki térség, ahol a lakosság 46,2%-a él.

Románia vidéki területeinek alapvető jellemzői:

- Az oktatás, egészségügy elmaradottsága;
- A területi tulajdonviszonyok tisztázatlansága;
- Infrastruktúra alacsony szintje, hiánya;
- Az állatállomány csökkenése;
- A mezőgazdasági területek felaprózottsága („nadrágszj” parcellák);
- Jövedelmek elmaradottsága;
- Termékfeldolgozás hiánya;
- Munkahelyhiány, elvándorlás (MAKKAI, 2008, 56 o.).

A vidékfejlesztés fogalmát is számos módon próbálják meghatározni, ám csak a komplexebb, részletesebb leírás képes megragadni a vidékfejlesztést és fogalomkörének lényegét. Teljességében csak a rendszerszemléletű megközelítés képes feltárni a tudományterület tartamát. A vidékfejlesztés

és elsődlegesen a vidéken élő lakosság életminőségének, életszínvonalának javítását, fejlesztését értjük. Több szempont mentén valósul meg, több terület összessége eredményezi a vidéki élet hatékony fejlődését, ezek gazdasági, társadalmi, szociális, valamint környezeti hatásai is fontosak (FARKAS, 2002). Saját véleményünk szerint a vidékfejlesztés hatékonyságának elérése érdekében a helyi lakosság igényeinek és elvárásainak kell megfelelni, mert a vidéken élők tudják igazán, hogy számukra mi eredményezné leginkább az igazán releváns fejlődést.

Pető és Nagy (1999) szerint a többcélú fejlesztésre kell helyezni a hangsúlyt. Az integrált vidékfejlesztésben cél az életfeltételek, jövedelemviszonyok javítása, illetve a helyi erőforrások hasznosítási feltételeinek megteremtése. Ebben az összetett rendszerben a legfontosabb elem az emberi tényező, melynek fejlesztésében fontos a képzés és a szaktanácsadás. Összességében – Kulcsár (2017) alapján – a vidékfejlesztési programok a helyi kistérségi adottságoknak megfelelően egyaránt tartalmazhatnak mezőgazdasági, környezetvédelmi, oktatási, közösségfejlesztési, vállalkozásfejlesztési, turisztikai és egyéb fejlesztési elképzeléseket. Ezért van az, hogy az igazán hatékony vidékfejlesztési programok igen összetettek.

A vidékfejlesztési politika az 1990-es évek elején jelent meg az Európai Unió struktúrapolitikájában, míg Romániában az EU-s integráció során került előtérbe, és az uniós tudásformákra alapozott. Átvette a máshol látott példákat, kisebb-nagyobb mikroregionális kezdeményezéseket (KOVÁCS, 2000). A 2007–2013-as programozási időszakban, amelynek már Románia is része volt, az Unió vidékfejlesztési politikája intézkedések sorát kínálta, melyeket a tagországok beépíthettek az integrált vidékfejlesztési programjukba. A politika a vidéki területek fenntartható fejlődését tartotta szem előtt, és ennek érdekében a következő három fő szakpolitikai célra összpontosított:

- a mezőgazdaság és az erdészet versenyképességének javítása;
- a termőföld-hasznosítás támogatása és a környezet minőségének javítása; valamint
- az életminőség javítása és a gazdasági tevékenység diverzifikálásának ösztönzése.

A fenti három cél alkotta a vidékfejlesztési programok tematikus tengelyeit, amelyeket a LEADER-tengely, mint „módszertani” tengely kötött össze, mely tulajdonképpen a LEADER-kezdeményezések negyedik ciklusa (JUHÁSZ, 2007).

A LEADER eredetileg egy francia betűszó „Liaison Entre Actions de Développement de l'Économie Rurale”, ennek jelentése: Közösségi kezdeményezés a vidék gazdasági fejlesztése érdekében. A program fő célja a vidék fejlesztése az Európai Unió területén úgy, hogy helyi közösségek dolgoznak az adott probléma (gazdasági, társadalmi, környezeti) megoldásán, ezzel is elősegítve a gazdaság fenntartható fejlődését. Az alulról szerveződő endogén fejlesztési megközelítés a LEADER-program legfőbb jellemvonása. Ez a megközelítés a helyi erőforrásokból történő fejlesztésből indul ki, és azon alapszik, hogy a fejlődés a kulturális és természeti erőforrások ismerete nélkül alapvetően nem fenntartható. Éppen ezért a program legfontosabb szereplői olyan helyi partnerségek, amelyek ismerik a helyi igényeket, lehetőségeket és a belső erőforrásokat, melyekre alapozva, közösen kidolgozott tervekkel képesek segíteni a térség hosszabb távú fejlődését (MEZEI és VINCZE, 2001).

A LEADER céljai röviden az alábbiakban foglalhatók össze:

- Helyi közösségek ösztönzése az integrált, alulról építkező megközelítések kidolgozására;
- Közösségi kapacitások fejlesztése, innováció ösztönzése;
- Közösségi irányítás elősegítése;
- Többszintű kormányzás segítése (forrás: EC, 2014).

A LEADER-program hatásainak vizsgálata széles szakirodalomra támaszkodik. Ezek egyik fő konklúziója a program innovatív és integrátor szerepe (l. pl. DAX és OEDL-WIESER, 2016 vagy NEMES, 2018), a speciális megközelítési módja (l. pl. CSURGÓ és KOVÁCH, 2015), vagy éppen a gazdaságfejlesztésben betöltött funkciója (l. pl. RITTER és KASSAI, 2011.). Kiindulva a korábbi kutatási eredményekből, és mivel a cikk egyik szerzője (Márton Zoltán) mezőgazdasági mérnökként dolgozik a térségben, személyes érintettségénél fogva is adódott, hogy megvizsgáljuk,

a választott területen működő LEADER Egyesület fejlesztési hatásait.

3. Anyag és módszer

A Homoród-Küküllő LEADER Egyesület 2016. augusztus 29-én jött létre nonprofit szervezetként, határozatlan időre, 39 taggal (15 önkormányzat, 20 civil szervezet, 4 vállalkozás). A választott térség nevét az azt körülfogó Homoród és Nagy-küküllő folyókról kapta. Míg a terület közigazgatásilag 2016-ban jött létre a LEADER Egyesület által összefogott településekkel, addig földrajzi egységként, gazdasági illetve társadalmi tekintetben évszázados múltra tekint vissza. A térség Romániában, Hargita megye délnyugati részén található (1. ábra), amely a Központi fejlesztési régió része.

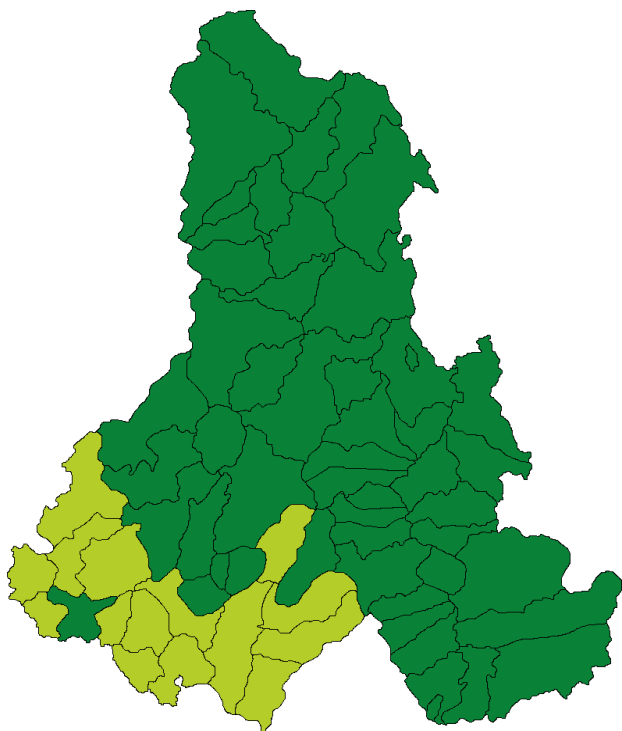
A Homoród-Küküllő térség állandó lakossága öregedő, enyhén csökkenő, 2017-ben 36428 fő, míg 2021-ben 36373 fő volt. A 2011-es népszámláláson a lakosság 97,2%-a magyar anyanyelvűnek vallotta magát. Az alapvető infrastruktúrát fejletlenség jellemzi, annak ellenére is, hogy az utóbbi években sok községben történtek fejlesztések (utcák, járdák kiépítése, vízrendszerek modernizálása, csatornázási munkálatok). Mindemellett a közutak használata, terhelése folyamatosan, a használt, illetve új járművek regisztrációja növekszik.

A 15 község területe 120 797 hektár, melynek 68%-a mezőgazdasági célú, de a terület jelentős erdőterületekkel is rendelkezik. A mezőgazdasági földterület 73%-a legelő és rét kategóriába tartozik. Tekintettel a térség ezen adottságaira, a területhasználat fő meghatározója, mezőgazdasági tevékenysége, az állattenyésztés.

A Homoród-Küküllő térség iparának jelentős részét kis- és középvállalkozások teszik ki, melyek a kereskedelmi szektorban működnek. Feldolgozóipari vállalkozások száma nem számottevő, a gyártás és szolgáltatás fejletlen. A nagy mennyiségű alapanyagának köszönhetően jelentős ágazat a fafeldolgozás. A terület élelmiszeripara sem minősül fejlettnak, annak ellenére, hogy a térségben magas az állattenyésztési potenciál, és a nyersanyag biztosítva lenne.

¹ Etéd, Szentábrahám, Kápolnás, Székelyderzs, Felsőboldogfalva, Lővéte, Homoródszentmárton, Homoródmás, Bögöz, Oklánd, Galambfalva, Székelyandrásfalva, Újszékely, Siménfalva, Kányád.

1. ábra: Homoród-Küküllő térség Hargita megyében

Forrás: saját szerkesztés, 2023

A mezőgazdaság jelenléte a turizmusra is kihat, a 2020-ig meglévő turisztikai szálláshelyek több mint 85%-a agroturisztikai besorolás alatt működik (forrás: INS.ro), mely a mezőgazdaságot és turizmust is támogatja egyben, kiegészítő bevételt jelent a gazdálkodók számára, pozitív hatást gyakorol a gazdaságra és társadalomra egyaránt.

A 2022. évi tavaszi kutatásunk lényege a Homoród-Küküllő LEADER Egyesület munkájának megismerése volt, és ezen belül is a program hatásainak feltérképezése, kiemelten a helyi lakosság szempontjából. Tehát nem a program technikai működésére, és „direkt” hatékonyságának elemzésére, hanem annak inkább szubjektív megítélésére fókuszáltunk. A térségre vonatkozó szekunder adatok beszerzésén és elemzésén, valamint a vonatkozó dokumentumok (pl. Helyi Vidékfejlesztési Stratégia, pályázati anyagok, alapító okirat stb.) tanulmányozásán túl elsősorban primerkutatást végeztünk. Ennek keretében mélyinterjúkat készítettünk a Homoród-Küküllő LEADER Egyesület elnökével, illetve

az Egyesület partnerségében álló 15 község polgármestereivel. Ezzel párhuzamosan kérdőíves kutatás során vizsgáltuk, hogy a térség településein élők mennyire ismerik az Egyesületet, pályáztak-e, milyen tapasztalataik és észrevételeik, illetve javaslataik vannak a HACS jövőjével kapcsolatban.

A Covid19-világjárvány okozta válság miatt online végzett, véletlen mintavételezésen alapuló kérdőíves során 224 háztartást sikerült bevonni a vizsgálatba (az elemszám minden bemutatott kérdőív eredményénél 224).

A kutatási elején, a szakirodalom, illetve térségi tapasztalataink alapján az alábbi hipotéziseket fogalmaztuk meg.

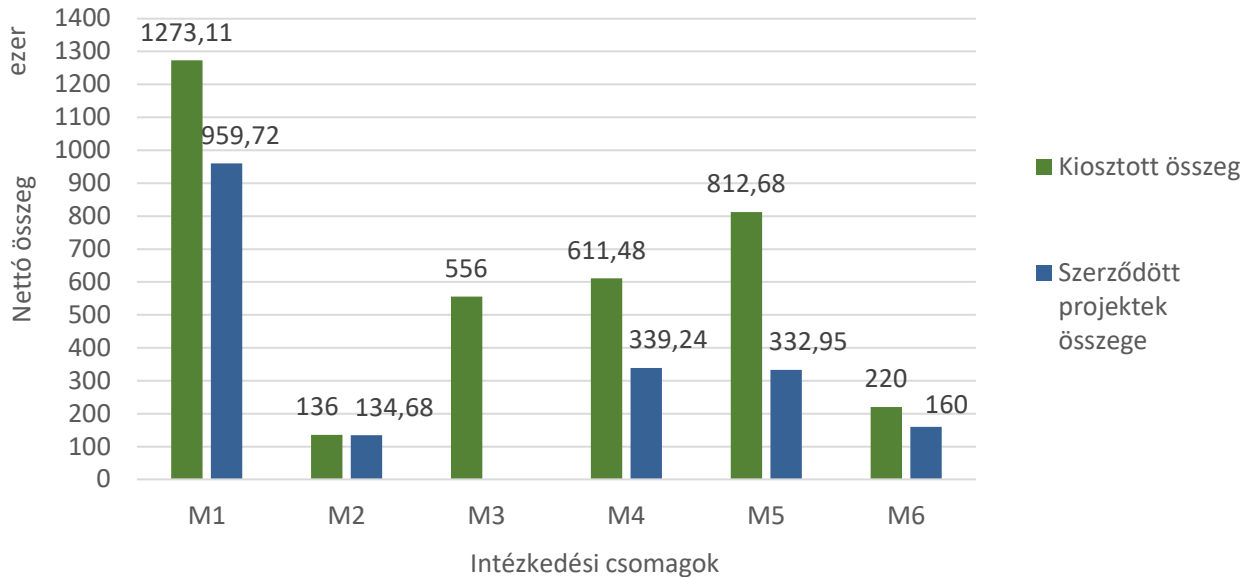
- H1: Nagy fontossággal bírnak a pályázatok a községek életében.
- H2: Az Egyesületnek nagy szerepe van a vidéki élet minőségének javításában.
- H3: Magas a LEADER pályázati hajlandóság a térségben.
- H4: A polgármesterek véleménye alapján az Egyesületnek fontos szerepe van a térség jövőjét illetően.

A következőkben elsősorban a kérdőíves primerkutatás során nyert eredmények ismertetésére szorítunk, esetenként kiegészítve az interjúk kutatás tapasztalataival, kiemelve a legfontosabb megállapításokat.

4. Kutatási eredmények

A HACS-hoz, az indulása óta, az előző programozási periódusban eltelt időben (2017–2020) 51 pályázatot adtak be, melyek 82%-a szerződött és kapta meg az odaítélt, vissza nem térítendő támogatást. 12%-uk nem megerősített, nem támogatható projekt volt, illetve 6% támogathatónak minősült, viszont nem valósult meg a szerződéskötés. Minden településen volt legalább egy nyertes pályázat. Mindezen pályázatok értéke csaknem 2 millió euró, mely a teljes költségvetési ciklus keretének felét használta fel. A 2. ábra az egyes intézkedéseket mutatja be a lehívott (az adott tevékenységre kiosztott pénzügyi keret) és a valójában kiadott (szerződött projektek) pénzügyi keretében.

2. ábra: A vizsgált Egyesület intézkedési csomagokénti összesítője, 2017–2020 (EUR)

Az egyes intézkedések: M1 – A vidéki élet minőségének javítása; M2 – A kulturális, közösségi és turisztikai élet javítása felszerelések és beruházások által; M3 – Mezőgazdasági termékek feldolgozása és hasznosítása; M4 – A könnyűipar, a szolgáltatások, népművészet és kézművességet célzó vállalkozások létrehozása és fejlesztése; M5 – A mezőgazdaság hatékonyságának növelése; M6 – Nem mezőgazdasági kezdővállalkozások (START-UP) létrehozása;

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A HACS adatai alátámasztják a program fontosságát. Az M1 (A vidéki élet minőségének javítása) meglehetősen népszerűnek és aktuálisnak mondható a települések között, 3 év alatt sikerült az összes település önkormányzatának (15) pályázni és elnyerni a támogatást, mely átlagosan 64 ezer eurót jelent településenként, ezzel felhasználva a kiosztott keret több mint 75%-át. Az M2 (A kulturális, a közösségi és az idegenforgalmi élet fejlesztése) intézkedés – bár a legalacsonyabb összeget osztották ki – a keret felhasználását tekintve a legsikeresebbnek mondható: a hat beadott és nyertes pályázat 99%-ban kihasználta a meghatározott pénzügyi keretet. Az M3 – Mezőgazdasági termékek feldolgozására és hasznosítására irányuló – intézkedésre a támogatás alacsony intenzitásának köszönhetően nem érkezett sajnós pályázat. Az M4 (A könnyűipar, a szolgáltatások, népművészet és kézművességet célzó vállalkozások létrehozása és fejlesztése) intézkedésre beadott 15 projektből öt nem támogatott és kilenc szerződött, ez utóbbinak harmada valósult

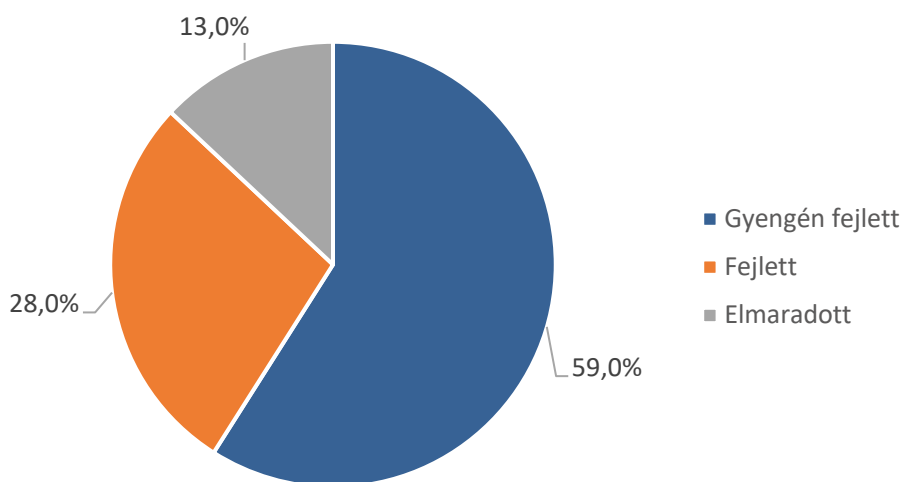
meg a kutatásunk idejére. Az M5 (A mezőgazdaság hatékonyságának növelése) intézkedésre, a második legnagyobb pénzügyi kerete ellenére a legkevesebb projekt érkezett be. A támogatást kapott négy projekt költségei a keret mindössze 38%-át használják fel. Ugyanakkor 2017–2020 között nyolc kis- és középvállalkozás kapott maximális (20 ezer eurós) támogatást az M6 (Nem mezőgazdasági kezdővállalkozások létrehozása) intézkedés keretében (az adatok forrása: HACS-adatközlés, 2022). A polgármesteri interjúk alapján azonban kiemelhető, hogy összességében a nyertes pályázatok hosszú távon hozzájárulnak a települések gazdasági növekedéséhez, a társadalom életminőségének fejlesztéséhez, emellett a hagyományos és modern tevékenységek színesítik a régió szolgáltatási szektorát.

A kérdőívet gyakorlatilag fele-fele arányban töltötték ki a nők és a férfiak, legnagyobb arányban (44%) a 26–35 év közöttiek, 82%-ban közép- vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők minden érintett település részvételével a mintában.

Szerettük volna megtudni, hogy a térség lakói hogyan vélekednek a térség fejlettségéről, amelyben a településük található (3. ábra). A válaszadók többsége, azaz 59%-a gyengén fejlettnak tartja, 28%-a fejlettnak tartja, 13%-a elmaradottnak ítéli meg a Homoród-Küküllő térséget, amelyben települése található. Szerettük volna megtudni a térség lakóitól, hogy ismerik-e az Egyesületet, és ezáltal a munkájukat. A kitöltők 43%-a válaszolta azt (4. ábra), hogy halott már az Egyesületről, és ismeri is a tevékenységét. 31% hallott már az Egyesületről, de nem ismeri a

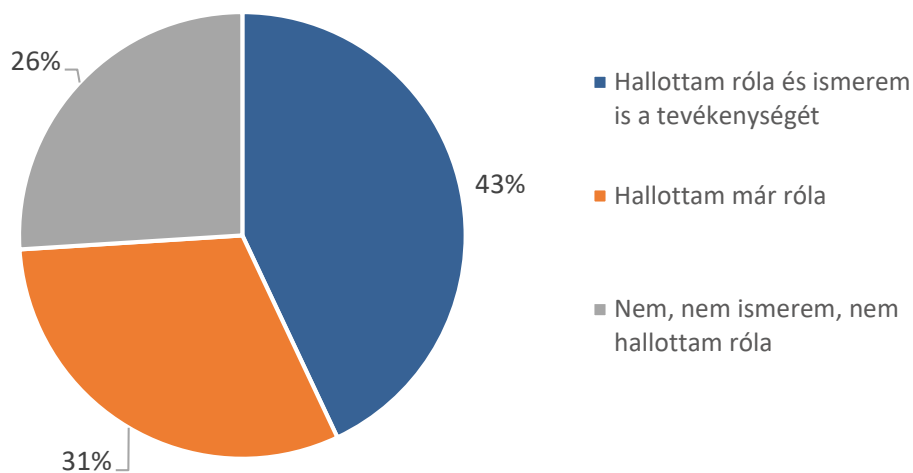
tevékenységét, tehát biztos, hogy még nem is pályázott, miközben a válaszadók 26%-a nem ismeri az Egyesületet, és nem is hallott róla, tehát semmilyen kapcsolat nincs köztük. Aki hallott már legalább az Egyesületről, azok 49%-a ismerőse által ismerte meg, találkozott vele először; míg 25% legelőször egy tájékoztató karaván alkalmával ismerte azt meg. A válaszadók meglepően alacsony (11%) aránya pályázott. Az interjúk alapján világossá vált, az egyik fő probléma, hogy a lakosság nagyon passzív, nem mernek pályázni, félnek. Ezen változtatni kell,

3. ábra: A válaszadók megoszlása a térség fejlettségi szintjének megítélése alapján (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

4. ábra: Homoród-Küküllő LEADER ismertségének megoszlása (%)

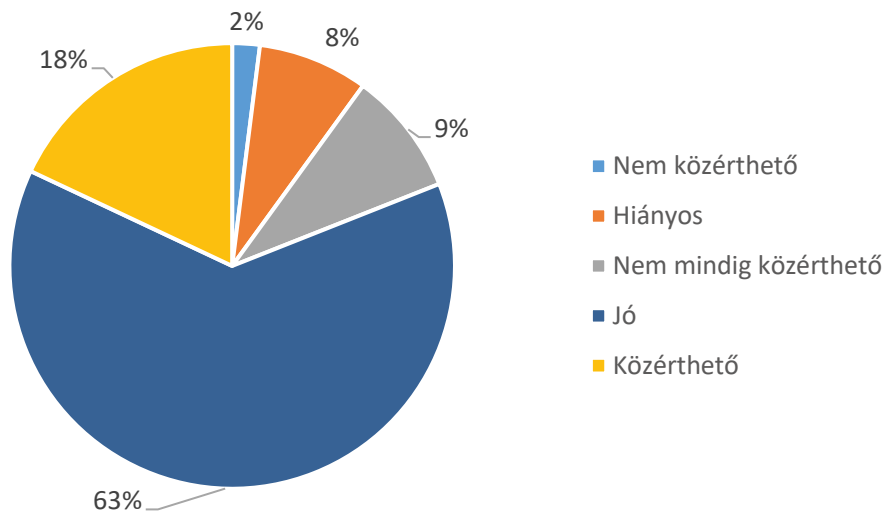
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

mozgósítani, tájékoztatni kell az embereket, akár minél több pozitív példa bemutatásával is. Már csak azért is, mert a pályázók nagy része, 71%-a nyert, és csak a pályázatok 29%-a volt nem támogatható projekt, tehát elmondható, hogy érdemes volt pályázni. Az Egyesület információ-szolgáltatásának minőségét is szeretnénk volna feltérképezni, tehát annak milyenségét, vagy közérthetőségét is megkérdeztük a térség lakosságától. A válaszadók többsége, azaz 60%-a jónak találja az Egyesület információszolgáltatását, és meg is érti azt (5. ábra).

A közérthető kategóriát 18% választotta. 9%-kal a nem mindig közérthető, 8%-kal a hiányos, és a legkevesebb, 2%-kal a nem közérthető kategória képviseli magát. Amennyiben összeadjuk a három legalacsonyabb kategóriát, kapunk egy 19%-os olyan csoportot, amelyik kifogásolja a H-K. LEADER információszolgáltatását.

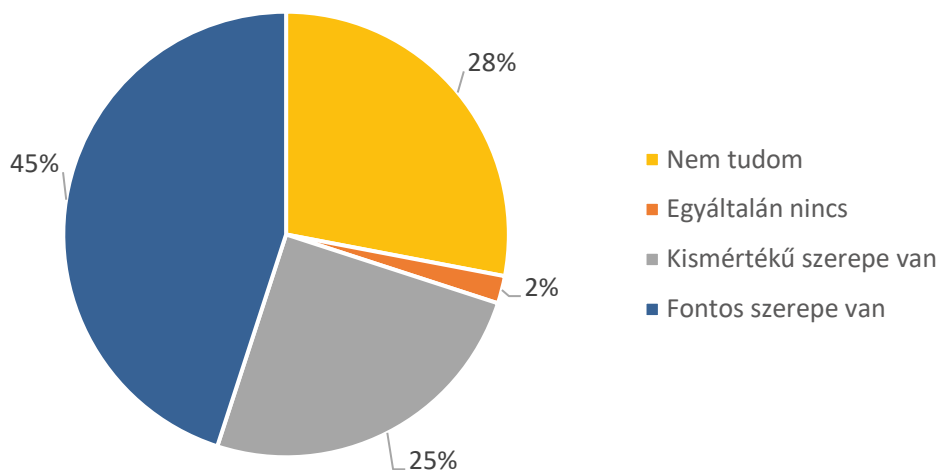
Kíváncsiak voltunk a térségben található települések lakóinak véleményére azzal kapcsolatban, hogy meglátásuk szerint a helyi akciócsoportnak milyen szerepe van a vidékfejlesztésben (6. ábra).

5. ábra: A Homoród-Küküllő LEADER általi információszolgáltatás közérthetőségének megítélése (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

6. ábra: A HACS szerepének megítélése a válaszadók körében (%)

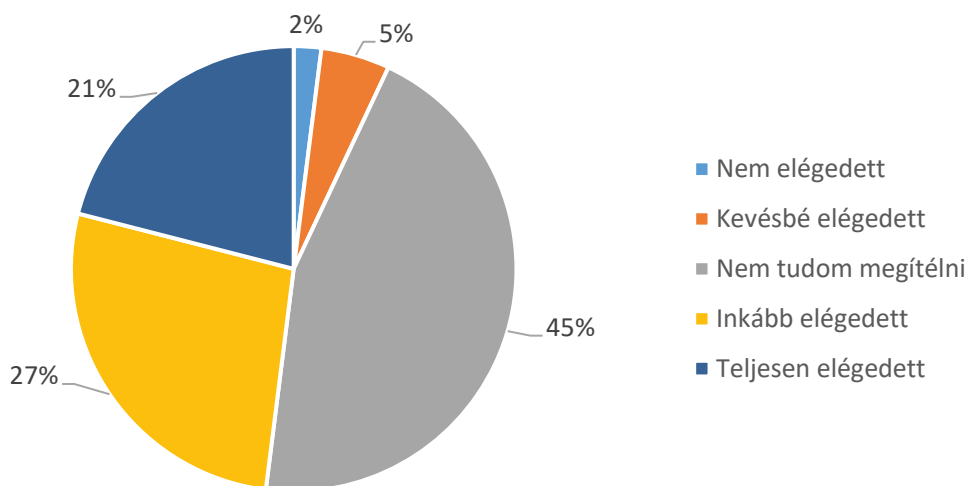
Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

Örvendetes, hogy a válaszadók 45%-a úgy véli, hogy fontos szerepe van az akció csoportnak a vidékfejlesztésben. Ez egyezik a saját tapasztalatainkkal is. A második nagy csoport, ami a válaszolók 25%-a, vélhetően nem ismeri az Egyesületet, annak tevékenységét, ezért nem tudja megítélni, hogy milyen szerepe van. Kismértékű szerep jut az akció csoportnak a vidékfejlesztésben a kitöltők negyede (25%) szerint, és mindösszesen 2% mondja azt, hogy egyáltalán nincs szerepe.

A kérdőív utolsó kérdése a H-K. LEADER Egyesület munkájával kapcsolatos elégedettség felmérésére

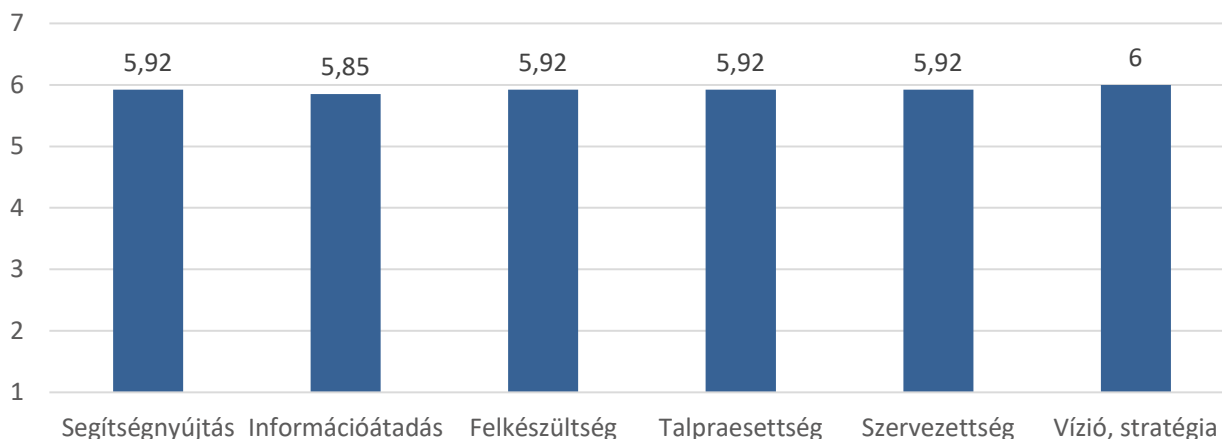
irányult (7. ábra). A kitöltők 45%-a nem tudja megítélni, mivel vélhetően vagy nem ismeri az Egyesületet és tevékenységét, vagy nem pályázott, nem volt semmi fajta együttműködésük. 27% inkább elégedett, 21% teljesen elégedett, 5% kevésbé elégedett és 2% nem elégedett az Egyesület eddigi munkájával. Az interjúk során a polgármestereket is megkértük, hogy értékeljék a programot. Az eredmények alapján (8. ábra) a polgármesterek összességében elégedettek az Egyesület működésével. Az 1-től 6-ig terjedő pontozási skálán minden vizsgált tényező majdnem 6-os értéket mutat.

7. ábra: A HACs-csal kapcsolatos elégedettség megoszlása (%)

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

8. ábra: A Homoród-Küküllő LEADERREL kapcsolatos polgármesteri elégedettségi mutatók (átlagpontszám)

Megjegyzés: 1–6 skálán, ahol 1=nagyon rossz..., 6=kitűnő

Forrás: Saját kutatás és szerkesztés, 2023

A legalacsonyabb, de az is magas értékkel, az „Információátadás”, a maga 5,85 pontos átlagértékével, aminek oka lehet, hogy bizonyos esetekben értelmezési különbségek vannak az Egyesület és a vezetők között. Az abszolút legmagasabb értékkel (6 pont) a vízió és stratégia áll, mivel a polgármestereknek biztos támpont az Egyesület és az önkormányzatok közti együttműködés, és a közös tervezés.

5. Következtetések, javaslatok

A fenti eredmények, valamint az itt részleteiben be nem mutatott polgármesteri interjúkon elhangzottak figyelembevételével az alábbi megállapítások tehetők.

A Homoród-Küküllő térségben rengeteg potenciális érték van (pl. a kulturális és természeti adottságok, az összetartó közösség, a mezőgazdasági hagyományok, a fiatalabb generáció innovációs hajlama stb.), amelyeket jobban ki lehetne használni. Ezekkel bővíteni, gazdagítani, fejleszteni lehetne ezt a gazdaságilag elmaradott térséget (új vállalkozások indításával, munkahelyek teremtésével, a turizmus ösztönzésével stb.). Mindezek mellett az elmúlt időszakban majdnem minden községben történtek legalább infrastrukturális beruházások (vízvezeték kiépítése, szennyvízhálózat kiépítése, utak aszfaltozása, kommunikációs hálózatok kiépítése), amelyek a mai életünknek elengedhetetlen feltételei.

Vizsgálatunk alapján a lakosság körében nem számít ismertnek az Egyesület, a lakossági kérdőívek kiértékelése alapján elmondható, hogy a térség lakosságának nagy százaléka nem ismeri, nem is hallott az Egyesületről, ezért a pályázási kedv is alacsony. A polgármesteri vélemények és a lakossági kérdőív alapján is arra a következtetésre jutottunk, hogy a lakosság nagy része passzív, nem pályázik, nincs hajlandóság, alacsony a pályázási kedv.

A kutatás során viszont azt is tapasztaltuk, hogy minden polgármester maximálisan meg van elégedve az Egyesület munkájával. A lakosság nagy százaléka nem tudott véleményt mondani, mert nem ismerik az Egyesületet. Viszont, akik ismerik, azoknak jó tapasztalataik vannak, úgy vélik, hogy felkészült, operatív csapat van, jó az információszolgáltatás.

A községvezetők a Homoród-Küküllő LEADER Egyesület munkáját nélkülözhetetlennek tartják a térség

jövője szempontjából. Az együttműködés virágzó, gyümölcsöző, és szeretnék is azt a kapcsolatot fenntartani. Összességében elmondható, hogy népszerűek az Egyesület által kiírt pályázatok az önkormányzatok számára, a program nagy jelentőséggel bír egy-egy település életében, mert olyan beruházásokat tudnak megvalósítani, végrehajtani, amit amúgy nem. Ezért az első hipotézisünket bizonyítottuk.

A vidéki élet minőségének a javítását az intézkedésben kiírt támogatási lehetőségeken keresztül tudjuk definiálni. A pályázatokon keresztül sportpályák létrehozását és fejlesztését, a települések közszolgáltatásainak és területi infrastruktúrájának javítását célzó gépbeszerzéseket, illetve kulturális-, turisztikai- és területfejlesztési beruházásokat tudtak eszközölni. A beszerzett felszerelések között több traktor, hóeke, szennyvíz-szippantó, ágaprító stb. található. Mind a lakossági, mind a településvezetői vélemények alapján ezek a gépek sokat jelentenek egy-egy közösségnek, hiszen elengedhetetlen kellékei a települések mindennapi életének. A polgármesteri interjúk alapján, illetve „A vidéki élet minőségének javítása” intézkedéscsomagon keresztül (ld. 2. ábra) a vidéki élet minőségének a javításában nagyon nagy szerepe van a pályázatoknak, ezáltal az Egyesületnek, amivel beigazolódott a második hipotézis is.

A kérdőív alapján áttételesen, de a HACS vezetőivel, valamint polgármesterekkel készült interjúk alapján elmondható, hogy alacsony a térség vállalkozási kedve és a pályázati hajlandóság is (a kutatásunk során kifejezetten a programmal kapcsolatos, tehát nem az általános hajlandóságra kérdeztünk rá). Így a harmadik hipotézis, miszerint magas a pályázási hajlandóság a LEADER-térségben, nem igazolódott be, mivel ez a szám nagyban elmarad az Egyesület lehetőségeitől. Azt gondoljuk, hogy ezen az alacsony pályázási hajlandóságon javítani kell, és ebben nagy szerepe lesz majd a jövőben a polgármestereknek és az Egyesületnek is.

Az azonban az interjúk alapján elmondható, hogy a Homoród-Küküllő Leader Egyesületnek biztos jövőképe van, különösen hogy az új ciklusban az Egyesület által felhasználható pénzkeret jelentősen nő. Az önkormányzati vezetők egyöntetűen (tehát kivétel nélkül) pozitívan vélekednek arról, hogy

hogyan látják a saját közösségük és a HK LEADER jövőjét. A vélemények szerint, ha külső befolyás (járvány, háború) nem változtat a helyzeten, akkor a kapcsolatot mindenképp fent szeretnék tartani. Az Egyesület hasznos, alulról építkező, ezáltal szorosan összefonódik a települések életével, így van jövőképe, és minden megkérdézett szerint a továbbiakban is gyümölcsöző lesz a kapcsolat.

Úgy véljük, a LEADER-program olyan térségi, helyi szintű fejlesztést kínál, amelyek jól megmutatják, hogy hogyan valósítsunk meg, fejlesszünk külső forrásból a helyi igényeknek megfelelően. Azok a szakemberek, akik a HACS-nál dolgoznak, ismerik a térség problémáit, a bürokrácia útvesztőit, és lehetőséget kínálnak a fejlesztésekre, beruházásokra az alapszükségletek biztosítása mellett.

Összességében a LEADER-források nagyon fontosak egy székelyföldi LEADER-csoport számára, mivel ezek helyben eldönthető és helyben elkölthető források, így nagymértékben az itt élő magyarság koordinációja alá tartoznak, ennél fogva nagyobb eséllyel is pályázhatnak rá és nyerhetnek rajta a helyi magyar közösség tagjai.

Ennek fenntartásához – a kutatás eredményeképpen – mindenképp javasolnánk a község vezetőinek, hogy nagyobb intenzitással vonják be az embereket a pályázási lehetőségekbe, az információszolgáltatásba, segítve őket a bürokráciában, az adminisztrációban, ezáltal az Egyesület munkáját még hasznosabbá, hatékonyabbá téve, és hosszú távon hozzájárulva a határon túli Magyarország gazdasági- és társadalmi boldogulásához.

Irodalom

Bennett, K. J. et al. (2019). What Is Rural? Challenges And Implications Of Definitions That Inadequately Encompass Rural People And Places. *Health Affairs*, 38 (12), pp. 1985–1992.

Csurgó, B. és Kovách, I. (2016). The LEADER Programme in Hungary – Bottom-up Development with Top-down Control? In Granberg, L. et al. (Eds.) *Evaluating the European Approach to Rural Development :Grass-roots Experiences of the LEADER Programme* (pp. 53–77). Farnham: Ashgate Publishing.

Dax, T és Oedl-Wieser, T. (2016). Rural innovation ac-

tivities as a means for changing development perspectives – An assessment of more than two decades of promoting LEADER initiatives across the European Union. *Studies in Agricultural Economics*, 118 (3), pp. 30–37 <http://dx.doi.org/10.7896/j.1535>

EC (2014). *Factsheet on Rural Development Programme for Romania*. Brussels, European Commission, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/food-farming-fisheries/key_policies/documents/rdp-factsheet-romania_en.pdf Letöltés: 2021.08.19.

Eftekhari, H. és Shadparvar, V. (2018). Multifunctional agriculture: Agriculture renewal as a modern paradigm for agriculture and rural development. *International Journal of Agricultural Management and Development*, 2018 (2), pp. 231–244.

ET (1996). *Vidéki Térségek Európai Kartája*. Brussels, Committee on Agriculture and Rural Development <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7441&lang=en>, Letöltés: 2021.10.10

Farkas, T. (2002). Kistérségek a vidékfejlesztésben. *Doktori értekezés*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem.

Hart, G. L. et al. (2005). Rural Definitions for Health Policy and Research, *American Journal of Public Health*, 95 (7), pp. 1149–1155.

Jánosfalvi, S. I. (1858). *Székelyhoni utazás a két Homoród mellett*. Kolozsvár: Minerva Rt.

Juhász, M. (2007). *Vidékpolitika – strukturális politika*. Debrecen: Debreceni Egyetem Agrártudományi Centrum Agrárgazdasági és Vidékfejlesztési Kar.

Káposzta, J. és Nagy, H (2022). The Major Relationships in the Economic Growth of the Rural Space. *European Countryside*, 14 (1), pp. 67–86. <https://doi.org/10.2478/euco-2022-0004>

Kovács, I. és Megyesi, B. (2018). A vidék harminc éve. A magyar vidék alakulása az erőforrások, a társadalmi tőke és fejlesztéspolitikai változásainak tükrében. *Erdélyi Társadalom*, 16 (1), pp. 83–104.

Kovács, T. (2000). Vidékfejlesztés és finanszírozás az Európai Unióban és Magyarországon. *Tér és Társadalom*, XIV (3), pp. 163–178.

Kulcsár L. (2017). *A vidékfejlesztés elméleti megközelítése: regionális és kulturális összefüggések*. Kolozsvár: Kriterion.

Maác, M. (2001). A vidékfejlesztés helye, szerepe és fejlődési lehetőségei az Európai Unióban. *Doktori értekezés*. Gödöllő: SZIE.

Makkai, G. (2008). *Vidékfejlesztés*. Marosvásárhely: Mentor Kiadó.

- Miller, M. K. – Luloff, A. E. (1981). Who is Rural? A Typological Approach to the Examination of Rurality. *Rural Sociology*, 46 (4), pp. 608–625.
- Nemes, G. (2018). A társadalmi innováció és integrált vidékfejlesztés – két jó gyakorlat. *Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek*, XV (3), pp. 69–78.
- OECD (2019). *Rural 3.0 People-Centred Rural Policy*. Paris, OECD <https://www.oecd.org/rural/rural-development-conference/documents/Rural-3.0-Policy-Highlights.pdf> Letöltés: 2020.12.12.
- Pető, K. és Nagy, G. (1999). Vidékfejlesztés az Európai Unióban és Magyarországon. In Vizdák, K. (szerk.), *II. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok* (pp. 45–51). Mezőtúr: GATE Mezőgazdasági Főiskolai Kar.
- Ritter, K. és Kassai Zs. (2011). A LEADER program szerepe az agrárfoglalkoztatási válsággal küzdő kistérségekben. *Gazdaság és Társadalom*, 3 (3–4), pp. 112–140.
- Tanvig, H. W. (2000). *Rural Innovative Strategies – A New Paradigm for Rural Development*. Paper Presented at the Conference European Rural Policies at a Crossroad. Aberdeen: Aberdeen University.